

складно. Без сумніву, на цей час його дослідження потребують уточнень і доповнень, зважаючи на наукові здобутки за понад 100 років з часу його діяльності, але ніяк не критики. Дійсно, багато пам'яток, відкритих за роки досліджень К.К. Косцюшка-Валюжинича, депаспортизовані або зафіксовані неточно і «втрачені» для науки, та чи не втрачаються для майбутніх науковців знахідки, здобуті сучасними розкопками. Можливо, цінність

цих «втрачених» шедеврів була в тому, що вони склали той образ давнього Херсонеса, що привабив стільки видатних фахівців, які були б щасливі здобути звання наступників «любителя старожитностей» К.К. Косцюшка-Валюжинича. Тому слова з листів О.О. Бобринського можуть належати нині усім прихильникам Херсонеса: «...відкриттю цього джерела наукового світла ми повністю завдячуємо Вам».

*Гриневиц К.С.* Сто лет херсонесских раскопок (1827—1927). — Севастополь, 1927. — 55 с.

*Романчук А.И.* Очерки истории и археологии византийского Херсонеса. — Екатеринбург, 2000. — 390 с.

*Антонова И.А.* К.К. Косцюшко-Валюжинич – основатель Херсонесского музея // NOMOS. — 1999/2000. — 28/29. — С. 29—40.

Одержано 14.12.2006

І.Г. Тарасенко

## ДО 80-РІЧЧЯ ВІДКРИТТЯ ДРУГОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ АРХЕОЛОГІВ СРСР

У вересні цього року археологи відзначають ще один ювілей — 80 років із дня відкриття Другої археологічної конференції — важливої події в історії української археології. Конференція тривала з 10 до 13 вересня 1927 р. у Севастополі, й була присвячена не менш визначній події — сторіччю від початку перших систематичних розкопок М. Крузе 1827 р. у Херсонесі. Саме в 1820-х роках Крим почав приваблювати до себе інтерес громадськості як виключно культурний центр, а не лише воєнний та політичний, як раніше. Почалося різнопланове вивчення Криму.

Час для проведення конференції було обрано вдало, оскільки тоді свій ювілей святкував і Керченський музей. У 1827 р. було зроблено перші випадкові знахідки на сімферопольському городищі, яке дослідники тоді пов'язували з Неаполем Скіфським.

Конференція зібрала багато відомих дослідників, а також представників тогочасного керівництва. Було представлено 20 міст колишнього СРСР від 57 різних установ та організацій. Найбільше представників було із Севастополя, Сімферополя, Москви та Ленінграда, з Києва було лише двоє — М.І. Вязьмітіна та М.Є. Макаренко. Конференція дала змогу обговорити досягнення, згадати перші кроки попередників та

розробити напрями дослідження півострова на майбутнє.

Пленарні засідання розпочалися 11 вересня. Щоб охопити якомога ширший матеріал, засідання розділили на дві окремі секції — херсонеську та загальної археології.

Конференція проходила у приміщеннях Херсонеського музею, керівником якого був у той час **К.Е. Гриневиц** — натхненник та один з організаторів цього заходу. Доповідь К.Е. Гриневица була присвячена подальшій науково-



В'їзд на територію Херсонеського музею у дні роботи конференції. 1927 р. Фото з архіву НЗХТ

© І.Г. ТАРАСЕНКО, 2007



Директор Херсонського музею та один з організаторів конеренції К.Е. Гриневич (1891—1970)

дослідній діяльності Державного херсонського музею. Зокрема, дослідник виділив два основні напрями діяльності музею: публікація всього матеріалу починаючи з 1907 р., знайденого у південно-східному районі городища, подальше вивчення східної та західної його частин, створення систематичного каталогу пам'яток, виявлених під час розкопок; відмова від хаотичних розкопок городища, і перехід до систематичних. Пропонувалося розпочати дослідження з південно-східної частини городища, просуваючись поступово на північ і схід, де залишались недосліджені ділянки, а згодом і на захід, де взагалі не було жодних розкопок. На-

самперед планувалось дослідити північний район, оскільки той найбільше піддавався руйнації морськими хвилями. К.Е. Гриневич вказав на терміновість такого дослідження, зумовлену необхідністю чіткого окреслення меж пам'ятки для її захисту від розкрадання. На основі досліджень планувалось створити карту Гераклеїського півострова з нанесеними на неї пам'ятками. Крім того, пропонувалося розширити персонал самого музею, оскільки нагромаджений за 100 років матеріал потребував більше підготовлених дослідників.

Серед багатьох інших слід виділити доповідь **П.І. Голандського** (Сімферополь, Музей Тавриди), присвячену важливому питанню — технічній охорони археологічних пам'яток Херсонеса. Крім самої констатації факту руйнування пам'яток городища під впливом природних та людського факторів, доповідач запропонував до обговорення суто практичні засоби боротьби з цим. На думку дослідника, для належного збереження пам'яток їх спершу треба поділити на три групи залежно від їх стану та матеріальних особливостей:

- міські оборонні стіни і всі фортифікаційні споруди міста (башти, ворота і т. д.);
- громадські та приватні споруди (житлові будинки, каплиці, церкви, терми і т. д.);
- поховальні пам'ятки (склепи, крипти, гроти, могили).

Насамкінець дослідник запропонував прийняти рішення, згідно з яким перед видачею Відкритих листів на проведення археологічних розкопок, особливо архітектурних пам'яток, слід вимагати попередній план робіт із зазначенням заходів щодо технічної охорони відкритих пам'яток, а також кошторис на збереження тієї чи іншої пам'ятки.



Учасники конференції 1927 р. Фото з архіву НЗХТ

На обох секціях було заслухано доповіді на найрізноманітніші тематики: від найдавніших часів появи людини на Кримському півострові до середньовіччя. Багато доповідей було присвячено античній історії різних місць півострова, зокрема, проблемі локалізації Неаполя Скіфського (*Н.Л. Ернст*) з нагоди сторіччя початку розкопок у Сімферополі; дослідженню Керкінітиди як частини херсонеського округу (*В.Ф. Штифтар*); огляду попередніх робіт у Судаку (*А.А. Фомін, Ю.В. Готьє*); результатам роботи Керченського музею з вивчення городищ Кіммеріка, Кітея і Акри на Керченському півострові. Безумовно, найбільше доповідей було присвячено Херсонесу: дослідженню його оборонних стін (*К.Е. Гриневич*), гончарних печей (*А.Н. Деревницький*), тлумаченню деяких херсонеських написів (*Н.І. Новосадський*) тощо.

На останньому засіданні затвердили важливі пункти резолюції конференції. Ухвалено план науково-дослідної діяльності Херсонеського музею і вирішено одночасно з публікацією пам'яток і матеріалів продовжувати розкопки в Херсонесі на засадах запропонованого плану. Терміновим і невідкладним завданням визначено дослідження пам'яток Гераклейського півострова, що зу-

мовлено невинним заселенням території цієї пам'ятки світового значення.

Було наголошено на необхідності публікації матеріалів з розкопок Херсонеса упродовж 1908—1915 рр., а також залучення коштів для охорони пам'яток Херсонеса. Зауважено, що планом проведення охоронних робіт слід вважати пропозиції архітектора проф. П.І. Голандського.

Вирішено всі розкопки обов'язково проводити за загальним виробничим планом, узгодженим з відповідними установами. Крім того, певні розкопки слід узгоджувати з місцевими музеями, зазначаючи у кошторисі всіх розкопок суму, яка витрачається на охоронні роботи. Сприяти визнанню Пантікапея, гори Опук, городищ Кітея та Німфея державними заповідниками.

Отже, на конференції було ухвалено багато перспективних резолюцій. Зокрема, нагальними були рішення стосовно охорони відкритих пам'яток та публікації наявного археологічного матеріалу. Причому низка розглянутих на конференції питань не втратила своєї актуальності й донині. Адже збереження археологічних пам'яток, і, зокрема, Херсонеса, було і залишається важливим завданням всіх, кому небайдужа доля культурної спадщини України.

Одержано 21.12.2007

## Книжковий огляд

**Пивоваров С.В. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра (XI — перша половина XIII ст.).** — Чернівці: Зелена Буковина, 2006. — 300 с.

У монографії на основі комплексного аналізу писемних джерел, археологічного, нумізматичного, сфрагістичного матеріалів досліджено історичний розвиток давньоруського (давньоукраїнського) населення межиріччя верхнього Пруту та середнього Дністра (Українська Буковина) в XI — першій половині XIII ст. Всебічно схарактеризовано основні види господарської діяльності місцевого населення, простежено напрями торговельно-економічних зв'язків, проаналізовано розвиток суспільно-політичних і культурних відносин. Значну увагу приділено питанням еволюції духовної культури та синкретизму християнських і первісних вірувань. Опубліковано матеріали, отримані під час вивчення середньовічних археологічних пам'яток у Василеві, Онуті, Галиці, Чорнівці, Зеленій Липі, Недобойцях і Хотині.

**Петраускас А.В. Ремесла та промисли сільського населення Середнього Подніпров'я в IX—XIII ст.** — К.: КНТ, 2006. — 200 с.

Монографія присвячена комплексному вивченню ремесел та промислів сільського населення Середнього Подніпров'я IX—XIII ст. Зібрано археологічні артефакти з цієї тематики, що відображають сировину, інструменти, пристосування, виробничі споруди, напівфабрикати, готові вироби, брак та відходи виробництва. На основі аналізу археологічних даних, етнографічних аналогів, повідомлень писемних джерел та результатів експериментів з натурального моделювання ремісничого та промислового виробництва проведено узагальнююче дослідження давньоруських ремесел та промислів відповідно до їх технологічних етапів, а також порівняльний аналіз з відповідними видами виробництва давньоруських міст та городищ. Простежено співвідношення між різними видами ремесел та промислів, їх місце в господарстві сільського населення Середнього Подніпров'я.

**Папанова В. А. Урочище Сто могил — некрополь Ольвии Понтийской.** — Киев: Знання України, 2006. — 278 с.

Книга присвячена одному з найцікавіших некрополів Північного Причорномор'я — некрополю Ольвії, який проіснував майже тисячу років. У книзі розглянуто питання історії його дослідження, історичної топографії, поховального і поминального обрядів.